

Ніна Дорош

доктор економічних наук, професор,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
професор кафедри обліку та аудиту
Україна, Київ
prof.nidorosh@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-8439-1771

Аліна Снеткова

аспірант,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
кафедра обліку та аудиту
Україна, Київ
mrssnetkova19@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-2185-3059

НАПРЯМИ ОБЛІКОВО - АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ В ІННОВАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Анотація. У сучасному світі інноваційна діяльність стає найважливішим фактором розвитку економіки. Масштаби і ефективність інновацій багато в чому визначають рівень соціально-економічного розвитку країни та її національну безпеку. Масштабні та багатовекторні зміни останніх десятиліть трансформували значну частину світових соціально-економічних процесів. Швидкість змін значно прискорилась, а конкурентоспроможність все більше стала визначатися інноваційною основою. Виникає необхідність дослідження інноваційної складової інвестицій. Україна постала перед об'єктивною необхідністю активізації інвестиційних процесів з метою переходу на інноваційну модель розвитку. З огляду на зазначені тенденції постало питання щодо теоретичного висвітлення основних підходів та відображення інформації про витрати на інновації підприємств України, дотримуючись національних та міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, набуває особливої актуальності. Тож, авторами розглядаються питання обліково-аналітичного забезпечення інноваційної діяльності підприємств переробної, зокрема, харчової промисловості України. Проведений ґрунтовний аналіз підходів до трактування дефініції «інновації». Проведений компонентний аналіз національних та міжнародних статистичних показників інноваційного потенціалу України. Наведена динаміка впровадження інновацій на промислових підприємствах за видами діяльності та напрямками проведених інновацій. Досліджені особливості обліку витрат на інновації у переробних підприємствах (на прикладі підприємств харчової промисловості) та узагальнено облікові підходи до забезпечення витрат на інновації та НДДКР з урахуванням положень (стандартів) бухгалтерського обліку й міжнародних стандартів фінансової звітності. Окреслено специфічні об'єкти обліку, рахунки синтетичного та аналітичного обліку. Авторами доведено, що використання запропонованих підходів обліку інвестицій в інновації вимагає додаткового регулювання як на державному рівні так і на рівні підприємств. Запропоновано заходи щодо удосконалення обліку інвестицій в інновації підприємств переробної промисловості, запропоновано створення єдиної методики обліку витрат на інновації.

Ключові слова: інновації, капітальні інвестиції, інноваційні витрати, інноваційний процес

Формул: 0, рис.: 5, табл.: 4, бібл.: 35

JEL Classification: O320, E220, M490

Nina Dorosh

Doctor of Sciences (Economics), Professor,
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Associate Professor of the Department of Accounting and Audit
Ukraine, Kyiv
prof.nidorosh@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-8439-1771

Alina Snetkova

PhD student,
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Department of Accounting and Audit
Ukraine, Kyiv
mrssnetkova19@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-2185-3059

DIRECTIONS OF ACCOUNTING AND ANALYTICAL PROVISION FOR THE INVESTMENT IN INNOVATIONS OF FOOD INDUSTRY ENTERPRISES

Annotation. Nowadays, innovation activity is becoming the most important factor of economic development. The scale and effectiveness of innovation are the major contributing items, which determine the level of socio-economic development of the country and its national security. The large-scale and multi-vector changes of recent decades have transformed a significant part of the world's socio-economic processes. The speed of change has significantly accelerated, and competitiveness is increasingly determined by innovations. There is a need to study the innovative component of investment. Ukraine faces objectively necessary investment processes for transition to an innovative model of development. Taking into account these trends, the question about the theoretical coverage of the main approaches and the display of information on the costs of innovation of enterprises in Ukraine, adhering to national and international accounting standards, becomes of particular urgency. Thus, the author considers the accounting and analytical support issues of innovative activity of enterprises of the processing industry, in particular, the food industry of Ukraine. A thorough analysis of approaches to the interpretation of the definition of "innovation" has been conducted. Component analysis of national and international statistical indicators of Ukraine's innovation potential has been carried out. The dynamics of the introduction of innovations in industrial enterprises by types of activities and directions of innovations is presented. The features of cost accounting for innovations in processing enterprises (on the example of enterprises of the food industry) were investigated and accounting approaches were adopted for ensuring the costs of innovations and R&D taking into account the accounting standards and international financial reporting standards. Specific objects of accounting, accounts of synthetic and analytical accounting are outlined. The author has proved that the use of the proposed approaches to accounting for investment in innovations requires additional regulation both at the state level and at the enterprise level.

The measures for improving the accounting of investments in innovations of the enterprises of the processing industry are proposed, and the creation of a unified method of accounting for the costs of innovations is proposed.

Keywords: innovation, capital investment, innovation costs, innovation process

Formulas: 0, fig.: 5, tabl.: 4, bibl.: 35

JEL Classification: O320, E220, M490

Вступ. Сучасність характеризується докорінними змінами міжнародних економічних систем. Стратегія успішного розвитку національних економічних систем країн лідерів останніми роками тісно пов'язана з успіхами у дослідженнях і розробках, появою нових знань, розвитком високотехнологічного виробництва і створенням масових інноваційних продуктів. Розвиток інноваційного потенціалу – це не тільки шлях динамічного розвитку та успіху, а й засіб забезпечення безпеки та суверенітету країни, її конкурентоспроможності у сучасному світі. Стратегічну мету з формування в Україні високорозвинутої соціально орієнтованої економіки, що базується на знаннях та інноваціях, передбачено Стратегією сталого розвитку «Україна-2020» [Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020», схваленою Указом Президента України № 5 від 12.01.2015 р., планами дій з імплементації Угоди про асоціацію з ЄС, зобов'язаннями України щодо досягнення національних Цілей сталого розвитку на період до 2020 р. Проте, конкурентна позиція України є нерівноважною, що відображено у низці світових рейтингів. За даними Всесвітнього економічного форуму – «Звіту про глобальну конкурентоспроможність 2017-2018 рр.», Україна посіла 81 місце серед 137 досліджуваних країн, піднявшись на чотири позиції. За компонентами підіндексу, який характеризує ефективність ринків – ключового фактору на стадії інвестиційного зростання (індустріалізації) – Україна посідає 101 місце за ефективністю товарних ринків серед 137 країн, 120 – за ефективністю фінансових, 86 – за ефективністю ринку праці [The Global Competitiveness Report 2017–2018].

Готовність до адаптації технологій та інновацій оцінена на рівні 81 місця. При цьому за показником «Ринкові інституції» наша країна посідає 118 місце, а за розвиненістю бізнесу – 90. Серед факторів, важливих для розвитку промисловості, сприятливими є хіба що розмір доступного ринку (за ємністю ринку Україна посідає 47 місце) та освіта (наша країна посідає 35 місце) [The Global Competitiveness Report 2017–2018]. Незважаючи на велику кількість вчених та інженерів, а також частку людей, які мають вищу освіту, Україна має посередній рейтинг за підіндексом «Інновації» та низькі значення показників «Державні закупівлі новітніх технологій і продукції», «Взаємозв'язки університетів з промисловістю у сфері ДІР», «Технологічна готовність». Найбільш проблемним показником залишаються «Іноземні інвестиції та трансфер технологій» [The Global Competitiveness Report 2017–2018].

Відповідно до індексу інноваційного розвитку, представленого агентством Bloomberg у 2018 році, Україна на 46 місці серед 50 досліджуваних країн. При цьому наша країна виявилася найгіршою за продуктивністю праці (50 місце), що свідчить про низький рівень застосовуваних технологій та виробництво товарів з низькою доданою вартістю, і потрапила до трійки аутсайдерів за технологічними можливостями (48 місце). Водночас вона зберігає високе 21 місце за ефективністю вищої освіти та 27 місце за патентною активністю, тобто має потенціал до розвитку [Jamrisko, Miller & Wei Lu 2019]. Інноваційне табло ЄС, яке включає дані щодо країн європейського співтовариства, країн-кандидатів на вступ в ЄС та деяких інших країн, віднесло Україну до групи «Інноватор, що формується» разом з Болгарією, Македонією та Румунією.

Проведений покомпонентний аналіз свідчить, що Україна має значні нереалізовані можливості в інноваційному розвитку, особливо щодо комерціалізації нововведень і у сфері захисту прав на інтелектуальну власність. Головними перевагами України є вигідне географічне положення, ємний ринок, наявність поглибленої та всебічної зони вільної торгівлі між Україною та ЄС та відносно високий рівень розвитку людського потенціалу. Індекс інвестиційної привабливості України – є найвищим за останні шість років – 3,15 за п'ятибальною шкалою, а міжнародне рейтингове агентство Moody's Investors Service (Moody's) підвищило кредитний рейтинг України до рівня Сaa2 і вперше за тривалий час зробило позитивний прогноз для нашої держави.

За даними Глобального індексу інновацій [Звіт "Глобальний інноваційний індекс" 2018] (Global Innovation Index), у 2018 році Україна посіла у рейтингу найвищу позицію за останні сім років – 43 місце, покращивши його з минулого року на сім позицій, а в попередньому році Україна піднялася на шість пунктів, що обумовлено високим коефіцієнтом інноваційної ефективності – співвідношенням отриманого результату до інноваційних ресурсів. Сьогодні всі економічні процеси тісно пов'язані з новими технологіями та інноваціями. З урахуванням поданих вище тенденцій постає питання щодо теоретичного висвітлення основних підходів щодо відображення інформації про витрати на інновації підприємств України спираючись на національні та міжнародні стандарти бухгалтерського обліку.

Аналіз досліджень та постановка завдання. Актуальність поданої проблематики підтверджується численними дослідженнями, що мали місце не тільки в нашій країні, а й у всьому світу. Так, станом на 01.04.2019 кількість зарубіжних досліджень з даної тематики становить приблизно 133 372 [Мережа віртуального сховища літератури Jstor]. Зокрема до найбільш відомих зарубіжних дослідників з цього питання можна віднести І. Шумпетера, К. Маркса, П. Массе, Дж. Кейнса, С. Фішера, Р. Дорнбуша, Л. Гітмана, І. Бланка, К. Макконела, К. Еклунда, Я. Ван Дейна, А. Кляйнклекса та інших. Управління підприємствами, що здійснюють інвестиції в інновації, присвячені численні сучасні праці [Dźwigoł 2013; Dźwigoł 2015; Dźwigoł 2016; Dzwigoł, Dźwigoł-Barosz 2018; Dzwigoł, Wolniak 2018; Dzwigoł, Shcherbak, Semikina, Vinichenko, Vasiuta 2019; Marszałek-Kawa, Chudziński, Miśkiewicz 2018; Miskiewicz 2018]. Питаннями інвестиційно-інноваційної політики та інноваційного розвитку держави займалися В. М. Геєць, Л. М. Борщ, Б. А. Засадний, Т. Й. Товт, О. Є. Кузьмін, Г. І. Климкова, В. Г. Швець, Л. І. Федулова, Б. А. Малицький, А. С. Попович, О. І. Жилінська та інші.

Більше того, у 2018 році Нобелівський комітет відзначив вченого-економіста Пола Ромера, який зробив внесок в теорію зв'язку інновацій і довгострокового економічного зростання [Офіційний веб-сайт Пола Майкла Ромера; Romer 1994; Romer 1994]. Пол Ромер поряд з Робертом Лукасом [Lucas 1988] є основоположником нової теорії економічного зростання, відомої як модель «Лукаса-Ромера». Відповідно до цієї моделі основним фактором економічного зростання є зростання капіталовкладень у НДДКР та інвестиції у людський капітал. Таким чином, з урахуванням сучасних змін економічної ситуації світу та загальних тенденцій України та вимог суб'єктів управління до облікової інформації система бухгалтерського обліку має піддаватися перманентному вдосконаленню. А з огляду на прикладні, галузеві аспекти функціонування інвестиційно-інноваційного механізму підприємств варто зосередити увагу на питаннях відображення в обліку інформації щодо витрат на інновації та НДДКР з урахуванням положень (стандартів) бухгалтерського обліку та міжнародних стандартів фінансової звітності.

Результати дослідження. Для визначення ролі інвестицій у інновації та різного роду технологій в управлінні підприємством необхідно звернути увагу на такі основні терміни,

як «інвестиції», «інновація», інноваційна технологія». У наукову термінологію поняття «інновація» вперше ввів австрійський та американський економіст Й. Шумпетер як «утілення наукового відкриття, технічного винаходу в новій технології або новому виді виробу». Інновація розглядалася Шумпетером як «нова функція виробництва, її нова комбінація». Учений уперше розглянув питання нових комбінацій змін в економічному розвитку (тобто питання інновації) і дав повний опис інноваційного процесу. Зраз існує багато праць, статей, публікацій зарубіжних та українських учених, в яких наведено зміст поняття «інновація». Наприклад, Л. В. Григор'єва у статті про аспекти застосування на підприємстві інноваційних технологій поділяє інновації залежно від об'єкта і (або) предмета дослідження як зміни (Й. Шумпетер, М. Хучек), як процес (Б. Санто, Б. Твісс, В. Г. Федоренко) та як результат (П. С. Харів, О. М. Собко, С. Ф. Покропивний) [Грицай 2010].

Поєднання технологічних та ринкових перспектив у розвитку теоретичних моделей інновацій призвело до того, що деякі автори стверджують, що інновація полягає у формуванні нової ідеї та її впровадженні в новий продукт, процес або послугу, що призводить до динамічного зростання національної економіки та збільшення зайнятості, а також до створення чистого прибутку [Urabe 1988]. Більшість учених схильється до визначення інновації як до процесу, що призводить до появи чогось нового – новації, тобто будь-якого соціального або економічного нововведення, яке ще не отримало загальнодоступного поширення в галузі праці, виробництва й управління. Універсальний термін інновації подано в Законі України «Про інноваційну діяльність» – це «новостворена (застосована) і (або) вдосконалена конкурентоздатна технологія, продукція або послуги, а також організаційно-технічне рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшує структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери» [Звіт "Глобальний інноваційний індекс" 2018].

Існує три основні підходи до розгляду терміну «інновація». Шумпетер [Шумпетер 1989], якого можна назвати основоположником теорії інновацій в економіці в цілому, розглядав інновації як економічний вплив технологічних змін, як використання нових комбінацій існуючих продуктивних сил для вирішення проблем бізнесу. На думку Брайан Твісс [Твісс 1989], Черваньова Д. М. [Черваньова 1999], Лапко О. [Лапко 1999] – це процес, що поєднує в собі науку, техніку, економіку і управління, оскільки він досягає новизни і поширюється від появи ідеї до її комерціалізації у вигляді виробництва, обміну, споживання. Також, існує трактування дефініції інновації як нові знання, включені до продуктів, процесів і послуг [Afuah 1998]. Аналіз тлумачень поняття «інновація» у вітчизняних та зарубіжних працях уможливив згрупувати їх за такими значеннями: комплексне явище, інструмент, процес, комерційне рішення чи кінцевий продукт чи результат, зміна виробничої функції.

Підходи до тлумачення дефініції «інновація»		
КОМЕРЦІЙНЕ РІШЕННЯ/ КІНЦЕВИЙ ПРОДУКТ/ РЕЗУЛЬТАТ готова продукція (технологія, послуга тощо) як кінцевий результат інноваційної діяльності є інновацією	ПРОЦЕС інновація розглядається як процес з розробки, технології виготовлення та комерційного використання інновації	ІНСТРУМЕНТ інновація виступає як особливий засіб досягнення суб'єктами економічної діяльності конкурентних переваг чи комерційної вигоди

ЗМІНА ВИРОБНИЧОЇ ФУНКЦІЇ	КОМПЛЕКСНЕ ЯВИЩЕ
інновація представлена у вигляді зміни кривої виробничої функції чи граничної продуктивності	під "інновацією" розуміється комплексне явище, яке торкається усіх аспектів людської діяльності (економічної, соціальної, екологічної тощо) та передбачає впровадження нововведення з метою отримання різних ефектів

Рисунок 1 – Підходи до тлумачення дефініції «інновації»

Джерело: розроблено авторами за даними [Шумпетер 1982, Черваньов 1999, Лапко 1999]

Таким чином, під інновацією ми будемо розуміти найбільш ефективний, раніше невідомий в конкретній суспільно-економічній системі спосіб інтенсифікації відтворювальних процесів, якій виступить джерелом збільшення доданої вартості та який заснований на досягненнях науки, техніки та передового досвіду. Інновації - це та сфера, інвестування якої забезпечує створення високотехнологічної структури економіки, розробку і впровадження новітніх технологій у виробництво. Однак висока питома вага інвестицій у створення різних невиробничих об'єктів свідчить про їх низьку якість, що при не конкурентоспроможності продукції може спричинити порушення механізму господарювання економіки, навіть, фінансову кризу. Активний же розвиток інвестиційно-інноваційного процесу сприяє диверсифікації промисловості, модернізації базових галузей економіки, тим самим, підвищуючи віддачу вкладеного капіталу. Це підтверджує той факт, що в розвинених країнах близько 50-70% зростання ВВП досягається за рахунок НТП, використання новітніх технологій.

За даними Євростату та Національного наукового фонду США, у 2016 році частка високо та середньовисокотехнологічного секторів у виробництві промислової продукції складала у Швейцарії відповідно 14,6% та 21,3%, Ізраїлі - 38% та 12,6%, Південній Кореї - 21% та 33,4%, Німеччині 3,7% та 28%, Чехії - 4,2% та 42%, Україні - 2,9% та 10,9%. При цьому у 2016 році ВВП на душу населення у цінах 2010 року в цих країнах становив: у Швейцарії 76667,4 доларів США, Ізраїлі - 34134,8, Південній Кореї - 26152, Німеччині 46747,2, Чехії - 22779,3, що від семи до двадцяти п'яти разів більше, ніж в Україні - 2991,6 доларів США [Офіційний сайт статистичної організації Європейської Комісії].

Таким чином, можна зробити висновок, що «Інновації - інвестиції» - це єдина взаємопов'язана система, і саме інновації забезпечують високий якісний рівень інвестицій. Згідно з висновками експертів на основі статистичних даних [Статистичний збірник «Наукова та інноваційна діяльність України 2017», в Україні відбувається поступова деградація інноваційного потенціалу: за даними Державної служби статистики України, кількість дослідників в Україні стрімко скорочується (зі 133 744 осіб у 2010 році до 59 392 у 2017 році), наукоємність ВВП (витрати на дослідження та розробки за всіма джерелами у відсотках до ВВП) у 2017 р. становила лише 0,45%, динаміка кількості підприємств, що займаються інноваціями, негативна (у 2017 році відбулося скорочення кількості підприємств промисловості, що провадили інноваційну діяльність, на 9% порівняно з 2016 р. до 16,2% всіх промислових підприємств), хоча окремі приклади інноваційного підприємництва та високих технологій, що успішно розвиваються, у нашій економіці існують. Інвестиції у нематеріальні активи протягом останніх п'ятнадцяти років становили близько 2-4% усіх капітальних інвестицій, а частка видів діяльності, що належать до високотехнологічних та середньо-технологічних, в обсязі реалізованої промислової продукції у 2017 році становила 11,3% [Статистичний збірник «Наукова та інноваційна діяльність України 2017». Для виправлення ситуації необхідно сприяти зміні структури експорту у бік скорочення частки експорту сировини та товарів з низькою доданою вартістю і розвитку видів

діяльності з високою доданою вартістю, тобто перейти від низько-технологічної ресурсної до високотехнологічної інноваційної економіки.

Сучасні тенденції розвитку світової економіки та технологічного прогресу призвели до того, що у сфері переробної промисловості – основі високотехнологічного виробництва – конкурують між собою країни з дешевою робочою силою (переважно, розташовані у субтропічному та тропічному кліматі, де вартість життя істотно нижча, ніж в Україні) та розвинуті країни зі стабільним і сприятливим інвестиційним кліматом, який дає можливість мінімізувати інвестиційні ризики при створенні високотехнологічних виробництв. За таких конкурентних умов Україна не має достатньо переваг, аби бути привабливою для великих інвестицій. За підсумками 2017 року, українська промисловість (добувна та переробна) забезпечувала 18,5% ВВП та 15,1% загальної облікової кількості штатних працівників, включаючи загалом 12,5% від загальної кількості підприємств різних форм власності [Доповідь Державної служби статистики України 2016]. У 2017 році інноваційною діяльністю в промисловості займалися 759 підприємств, або 16,2% обстежених промислових. Серед регіонів вищою за середню в Україні частка інноваційно активних підприємств була в Харківській, Тернопільській, Миколаївській, Черкаській, Кіровоградській, Івано-Франківській, Сумській, Запорізькій областях та м. Києві.

Таблиця 1 – Динаміка впровадження інновацій на промислових підприємствах

<i>Показники</i>	2005	2010	2015	2016	2017*
Питома вага підприємств промисловості, що займалися інноваційною діяльністю, %	8,2	13,8	17,3	18,9	16,2
Кількість впроваджених нових технологічних процесів, од	1808	2043	1217	3489	1831
у т.ч. маловідходних, ресурсозберігаючих, од	690	479	458	748	611
Кількість найменувань впроваджених інноваційних видів продукції, од	3152	2408	3136	4139	2387
у т.ч. нових видів машин, устаткування, приладів, апаратів, од	657	663	966	1305	751

*Періодичність проведення державного статистичного спостереження щодо інноваційної діяльності промислового підприємства змінена з "річної" на "один раз на два роки", починаючи з 2015 року

Джерело: розроблено авторами за даними [Статистичний збірник "Наукова та інноваційна діяльність України" 2017]

У розрізі видів економічної діяльності серед підприємств, що займаються інноваційною діяльністю найбільшу питому вагу займають підприємства з виробництва харчових продуктів, напоїв (167 од.), машин і устаткування, металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів (по 69 од.), з виробництва гумових і пластмасових виробів (56 од.). Найменшу питому вагу займає підприємство з виробництва коксу та продуктів нафтоперероблення (3 од.)

До найбільш інноваційноємних слід віднести підприємства з виробництва основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів (53,8%), інших транспортних засобів (37,1%), комп'ютерів, електронної та оптичної продукції (34,0%), напоїв (25,9%), електричного устаткування (25,2%), хімічних речовин і хімічної продукції (25,0%).

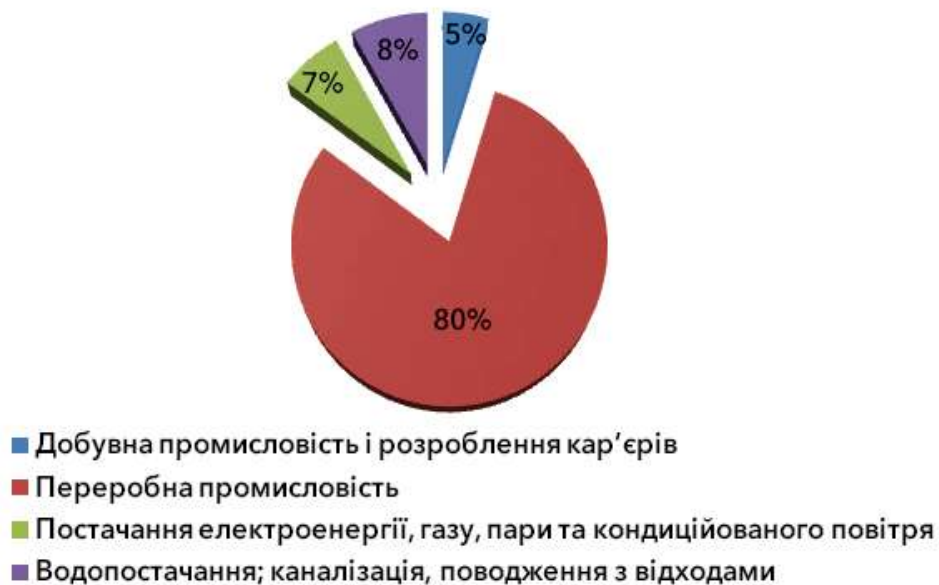

Рисунок 2 – Структура промислових підприємств за видами економічної діяльності у 2017 р.

Джерело: розроблено авторами за даними [Статистичний збірник "Наукова та інноваційна діяльність України" 2017]

У 2017 році на інновації підприємства витратили 9,1 млрд.грн, у тому числі на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення – 5,9 млрд.грн, на внутрішні та зовнішні науково-дослідні розробки – 2,2 млрд.грн, на придбання існуючих знань від інших підприємств або організацій – 0,02 млрд.грн. та на інші роботи, пов'язані зі створенням та впровадженням інновацій (інші витрати), – 1,0 млрд.грн. Для більшої наочності наведемо структуру підприємств переробної промисловості за напрямками проведених інновацій у 2017 році. Гостро стоїть і питання фінансування інноваційних процесів. Адже створення сприятливих умов для розвитку інновацій на підприємствах з боку держави є необхідністю.

На жаль, більшість інвестицій в інноваційні проекти переробної промисловості в Україні, здійснюються за власні засоби суб'єктів підприємницької діяльності. Резерви, які притягуються на фондовому ринку, і довгострокові позики комерційних банків є несуттєвими, а витрати державного і місцевого бюджетів, у тому числі і державні цільові фонди, недостатніми (менше 3%). Таким чином, проаналізувавши світові тенденції та надавши об'єктивну оцінку інвестиційно-інноваційній ситуації в Україні за період 2010-2017 роки, виявлено, що найбільшу питому вагу серед джерел фінансування інновацій (більше 95%) займають власні кошти підприємств.

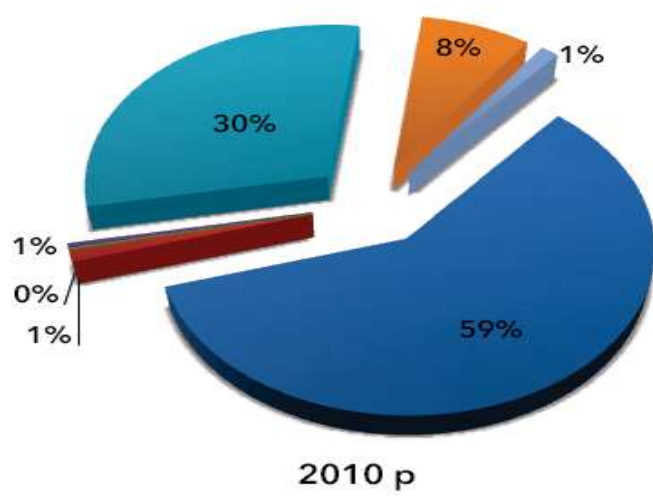
А оскільки, один із напрямків нормалізації інноваційних процесів країни лежить у площині збільшення фінансування, а саме державного, то темпи інноваційних процесів у промисловості, зокрема переробній є недостатніми.

Даний висновок підтверджують й опитування Державної служби статистики України, спрямовані на виявлення причин, що перешкоджали здійсненню інновацій протягом 2014-2016 рр.

Рисунок 3 – Структура підприємств переробної промисловості за напрямками проведених інновацій у 2017 році

Джерело: розроблено авторами за даними [Статистичний збірник "Наукова та інноваційна діяльність України" 2017]

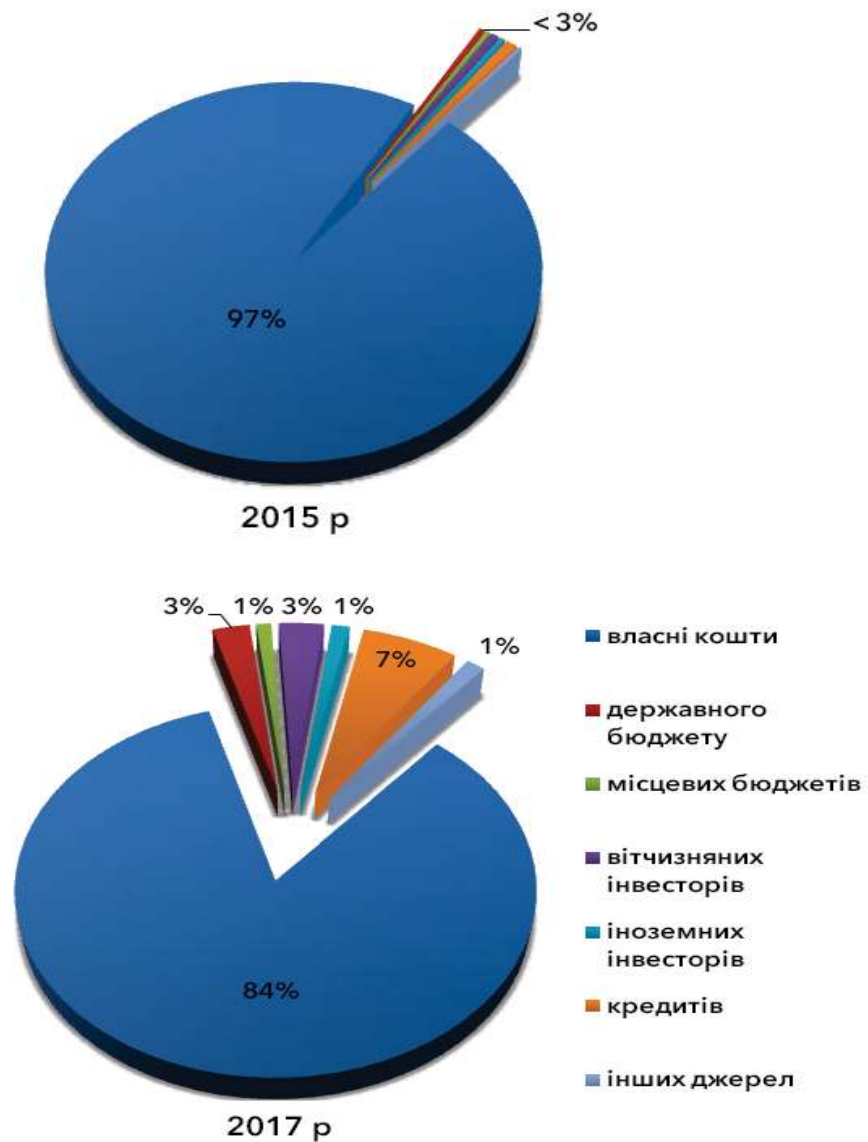

Рисунок 4 – Структура витрат на інноваційну діяльність промислових підприємств України (2010 рік, 2015 рік, 2017 рік), %

Джерело: розроблено авторами за даними [Статистичний збірник «Наукова та інноваційна діяльність України 2017»]

У таблиці наведено розподіл підприємств, які вважали, що зазначені фактори суттєво впливали на їхнє рішення розвивати інноваційні проекти або стримували здійснення інноваційної діяльності упродовж 2014–2016 рр.

Таблиця 2 – Розподіл неінноваційних підприємств за причинами, що перешкождали здійсненню інновацій протягом 2014–2016 рр., %

Немає вагомих причин здійснювати інновації	83,0
у тому числі	
Низький попит на інновації на ринку	10,2
Через попередні інновації	8,7
Через дуже низьку конкуренцію підприємства на ринку	5,9
Відсутність хороших ідей або можливостей для інновацій	9,3
Можливному впровадженню інновацій перешкоджають вагомі чинники	17,0

у тому числі	9,7
Відсутність коштів у межах підприємства	5,0
Відсутність кредитів або приватного капіталу	9,0
Зависокі витрати на інновації	2,0
Відсутність кваліфікованих працівників	1,4
Відсутність партнерів по співпраці	6,5
Труднощі в отриманні державної допомоги або субсидій для інновацій	2,8
Невизначений попит на інноваційні ідеї	5,3
Занадто велика конкуренція на ринку	5,8
Законодавчі/нормативні акти, що створили додаткове навантаження	

Джерело: [Доповідь Державної служби статистики України 2016]

Як бачимо, серед вагомих чинників, що перешкоджали впровадженню інновацій на підприємствах промисловості найбільшу питому вагу займають причини, пов'язані із недостатньою фінансовою забезпеченістю підприємств.

Тож на нашу думку, державна фінансова політика сприяння інноваційній діяльності має бути спрямована на:

- збільшення потенціалу державного фінансування інновацій;
- підтримання інноваційно-активних підприємств розширенням інвестицій;
- розширення обсягів кредитування інноваційних проектів.

Проте, на нашу думку, це питання настільки всеоб'ємне, що потребує окремого дослідження та аналізу. Наразі ж, пропонуємо зосередити увагу на особливостях обліку та аналізу витрат на виробництво та реалізацію інновацій на переробних підприємствах (на прикладі харчової промисловості).

Створення на підприємстві системи обліку та аналізу витрат на інновації неможливе без правильної класифікації процесів і технологій, що дозволить виробити правильну методологію обліку витрат на інноваційні продукти і процеси, визначити результати діяльності підрозділів молочних комбінатів, та й, зрештою, просто визначити системи внутрішньої управлінської звітності підприємств молокопереробних підприємств.

Методологія системного опису інновацій в умовах ринкової економіки базується на міжнародних стандартах. Для координації робіт зі збору, обробки й аналізу інформації про науку й інновації в рамках Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) була створена Група національних експертів за показниками науки і техніки, яка розробила «Керівництво Фраскаті» («Передбачувана стандартна практика для обстежень досліджень і експериментальних розробок») [Manual 2015]. Положення Керівництва Фраскаті періодично уточнюються, що обумовлене зміною у стратегії науково-технічної політики на національному і міжнародному рівнях, в організації наукових досліджень і розробок. Методика збору даних про технологічні інновації базується на рекомендаціях, прийнятих в Осло в 1992 р, яка відома під назвою «Керівництво Осло». За цією методикою розрізняють наступні типи інновацій. Відповідно до міжнародних стандартів інновація визначається як кінцевий результат інноваційної діяльності, що набуває втілення у вигляді нового або вдосконаленого продукту, впровадженого на ринку, нового або вдосконаленого технологічного процесу, який використовується у практичній діяльності, або в новому підході до соціальних послуг.

Згідно з міжнародним законодавством, до інновацій належать лише введені в експлуатацію товари, послуги, процеси. Відповідно до українського законодавства, до інновацій можна зарахувати технології, продукти або послуги, впровадження яких ще не відбулось.

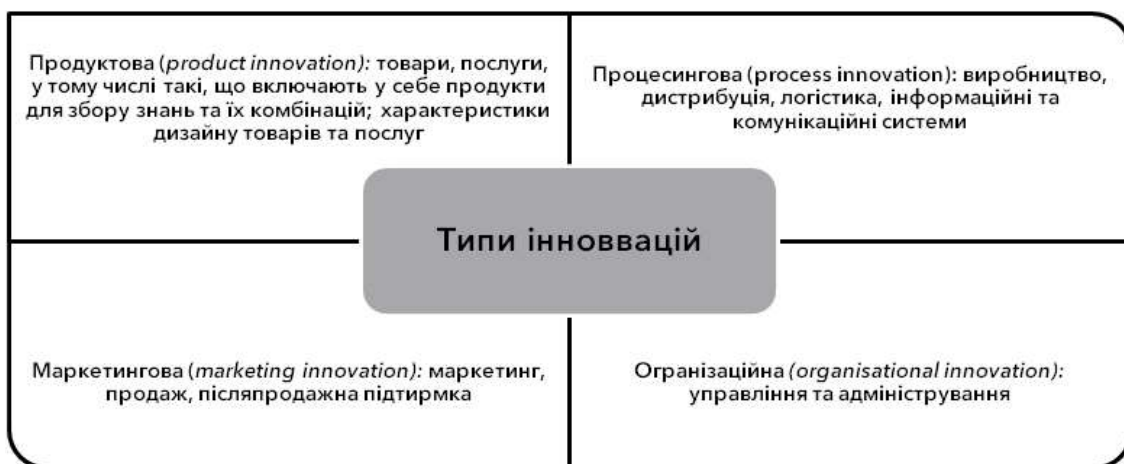

Рисунок 5 – Типи інновацій згідно Керівництва Осло
Джерело: [Oslo, Manual 2018]

Тож, використовуючи методику Керівництва Осло, деталізуємо типи інноваційних розробок на прикладі харчової промисловості. Інноваційна діяльність підприємств харчової промисловості спрямована не тільки на використання, капіталізацію і комерціалізацію результатів наукових досліджень, але і на розширення, оновлення номенклатури і поліпшення якості випускаємо продукції (товарів, послуг), вдосконалення технології її виробництва, створення обліково-аналітичних систем управління інноваційним процесом.

Інформація про інноваційні витрати накопичується на різних бухгалтерських рахунках, що в майбутньому не дозволяє визначити собівартість окремої стадії інноваційного процесу і визначення загальної суми витрат. На основі аналізу практичної діяльності підприємств, законодавчо-нормативної бази та наукової літератури, наведемо існуючі моделі обліку інноваційних витрат.

Таблиця 3 – Опис типів інновацій на прикладі харчової промисловості

Типи інновацій	Опис (приклади)
Продуктові (асортимент, якість)	<ul style="list-style-type: none"> - інновації, спрямовані на виробництво нової (удосконаленої) продукції (наприклад: винахід і застосування нових харчових добавок, інгредієнтів, біфідостимуляторів; - створення нових або вдосконалених асортиментних позицій («безлактозний продукт», «вітамінізований», «молоко як енергетичний напій»).
Процесингова інновація (новий бізнес-процес, модернізація технологічна інновація): <ul style="list-style-type: none"> - основне виробництво - пакування - утилізація відходів 	<ul style="list-style-type: none"> - розробка та впровадження сучасних технологій зберігання сировини, що є основою для виробництва харчових продуктів; - застосування ресурсозберігаючих технологій, які характеризуються максимально корисним виходом готової продукції та мінімумом відходів, на основі сучасних методів обробки; - розробки та використання нового покоління засобів механізації.

<p>Процесингова інновація (новий бізнес-процес, модернізація технологічна інновація):</p> <ul style="list-style-type: none"> - основне виробництво - пакування - утилізація відходів 	<ul style="list-style-type: none"> - удосконалення технологічних процесів з метою скорочення часу виробничого циклу без втрати якості готової продукції; - розробка та впровадження пакувальних ліній, які повністю відповідатимуть специфіці продуктів, які виготовляються; удосконалення тари, упакування та способів перевезення;
<p>Організаційна інновація (структура управління, організація виробництва)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - автоматизація поточкових ліній, проте не порушуючи нерозривну ланку «людина - тварина - техніка»; - запровадження нових методів управління організацією, структурним підрозділом, запровадження систем управління якістю та безпечністю; - запровадження корпоративної культури; - поліпшення умов праці.
<p>Маркетингові інновації</p>	<ul style="list-style-type: none"> - запровадження нових технологій виведення продукції на ринок; - інтеграція продукції та сервісу; - задоволення потреб широких верств населення з урахуванням їх психологічної, поведінкової та інших характеристик.

Джерело: розроблено авторами

Порядок обліку витрат на інновації в Україні регламентує П(С)БО 8 «Нематеріальні активи», П(С)БО 7 «Основні засоби», П(С)БО 16 «Витрати», П(С)БО 28 «Зменшення корисності активів», П(С)БО 31 «Фінансові витрати». Зокрема у п. 20 П(С)БО 16 «Витрати» вказується, що витрати на дослідження включаються до складу операційних витрат відповідно до П(С)БО 8 «Нематеріальні активи». Національні стандарти бухгалтерського обліку не дають точного й повного пояснення деяких аспектів та облікових реєстрів для відображення інноваційних витрат. Відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» (далі – П(С)БО 16), інноваційні витрати в системі обліку визначені як:

- певна частина витрат конструкторської та технологічної служб, пов'язана із власне інноваційною діяльністю, не пов'язані з витратами на поточне забезпечення виробництва серійної масової продукції, не кажучи вже про те, що їх загальні витрати обліковуються в складі адміністративних витрат підприємства, що об'єднують принципово різні напрями діяльності – від будівництва і експлуатації споруд у капітальному будівництві й утримання складів матеріальних запасів до рішення екологічних завдань;
- витрати на розробку технічної документації витрати на створення інноваційних продуктів у вигляді нематеріальних активів, наприклад комп'ютерних програм, робочих інструкцій, що становлять, частину загальної технічної документації нового виробу, включається до їх первісної вартості.

Таким чином, згідно П(С)БО 16, аналітичний облік інноваційних витрат доречно вести за типами інновацій, а саме – витрати на науково-дослідні роботи, витрати на випуск нового виду продукції, витрати на освоєння нової технології, витрати на організаційно-управлінські інновації. Також існує варіант ведення аналітичного обліку інноваційних витрат за напрямками інновацій: внутрішні науково-дослідні роботи; придбання НДР; придбання машин, обладнання та програмного забезпечення; придбання інших зовнішніх знань; інші витрати. В сучасних умовах господарювання роль керівника при прийнятті управлінських

рішень в області інноваційної діяльності зростає. Для цього необхідна достовірна інформація про витрати на інноваційні проекти та їх результативність. З огляду на те, що інновації впливають на всі сторони фінансово-господарської діяльності організації, важливо коректно відобразити цю інформацію у внутрішній та зовнішній звітності підприємства.

Згідно з П(С)БО 8 витрати на дослідження не визнаються активом, а відображаються у складі витрат того звітного періоду, у якому вони були здійснені. Тому необхідно чітко розрізнити дослідницьку фазу і фазу розробки. МСБО 38 «Нематеріальні активи» надає прояснення цієї ситуації, а саме поділяє науково-дослідні роботи на дослідження і розробки. Наукові дослідження і розробки спрямовані на розвиток знань. Тому, незважаючи на те, що науково-дослідна діяльність може призводити до створення активу, що має матеріально-речову форму (наприклад, науково-технічний звіт), матеріальний елемент цього активу є вторинним стосовно його нематеріального елемента, а саме до знань і технологій, які в ньому містяться. Дослідження - це оригінальні та планові дослідження, які мають на меті отримання нових наукових або технічних знань.

Розробки - це застосування результатів досліджень або інших знань у плануванні або проектуванні виробництва нових чи суттєво удосконалених матеріалів, пристроїв, продуктів, процесів, систем або послуг до початку їх комерційного виробництва чи використання. Розуміючи усю складність з розподілом цих видів робіт, МСБО 38 рекомендує в тому випадку, коли підприємство не може розмежувати стадію дослідження і стадію розробки, витрати зі створення нематеріального активу враховувати так, ніби вони були понесені лише на стадії дослідження. З точки зору практичної діяльності підприємств і законодавчо-нормативної бази, інвестиції в необоротні активи і поточні витрати обліковуються на рахунках 15 «Капітальні інвестиції», 23 «Виробництво», 39 «Витрати майбутніх періодів», субрахунку 941 «Витрати на дослідження і розробки».

У практичній діяльності інноваційні витрати відображають на рахунку 39 «Витрати майбутніх періодів», а у разі позитивного результату інноваційного проекту їх списують на рахунок 15 «Капітальні інвестиції», при негативному результаті - на рахунок 941 «Витрати на дослідження і розробки». Існує ще один метод: витрати пов'язані з дослідженням та частину витрат пов'язаних з розробкою інновацій списують на витрати звітного періоду, а решту витрат на розробку - капіталізують. На думку Д. І. Шеленко та В. М. Якубів, інноваційні витрати слід відображати на рахунку 94 «Інші витрати операційної діяльності». Також відображення в обліку інноваційних витрат на рахунку 94 «Інші витрати», а саме використання синтетичного рахунку 941 «Інноваційні витрати», вважає правильним Я. П. Іщенко, Я. О. Яковенчук, В. А. Шуляк. А для забезпечення систематизації й аналізу інформації про витрати автором запропоновано ввести облік витрат на цьому рахунку в розрізі груп інноваційних витрат (табл. 4) [Іщенко 2015].

Таблиця 4 – План аналітичних рахунків відповідно до інноваційних витрат

Субрахунок	Зміст
941/1	Маркетингові дослідження (раціонально відобразити витрати на маркетингові дослідження потреб ринку, відбір і вивчення якості отриманих ідей, пошук потенційних замовників)
941/2	Інноваційне проектування (витрати пов'язані з розробкою плану дій, розрахунком планових показників проекту, бюджетуванням)
941/3	Інноваційне виробництво (витрати на виробництво інноваційного продукту, вартість всіх спожитих матеріальних і нематеріальних ресурсів)

941/4	Комерціалізація продукту (витрати на рекламу, просування й збут)
941/5	Інші витрати (непрямі загально виробничі та загальногосподарські витрати)

Джерело: [Іщенко 2015]

Облік списання витрат на інновації, пов'язаних зі створенням нових видів продукції (товарів, робіт, послуг) у міру їх виникнення, не передбачає прямої капіталізації; їх відображують у складі поточних витрат по повній вартості. Зібрані на витратних рахунках (23 «Виробництво», 941 «Витрати на дослідження і розробки») витрати на інновації відносяться до собівартості продукції або фінансових результатів в одному звітному періоді. Такий метод є зручним, так як у процесі здійснення інноваційної діяльності підприємство несе певні витрати, які впливають на собівартість виготовленої продукції, а в подальшому мають важливу роль і при визначенні фінансових результатів. Тому доцільніше відображувати інноваційні витрати на рахунку 941 і закривати його рахунком 79 «Фінансові результати» для визначення фінансового результату.

Також даний підхід дасть можливість відображувати всі витрати інноваційної діяльності на одному рахунку, що полегшить визначення собівартості інноваційних проектів, так як відсутність методичних рекомендацій з обліку витрат на інноваційні процеси призвела до розпорошення витрат на різних рахунках витрат, що ускладнює визначення собівартості кожного етапу робіт і формування загальної суми цих витрат [Іщенко, Шуляк 2015]. У зв'язку з відсутністю рекомендацій щодо відображення в обліку витрат на інновації у практиці зустрічається ще один підхід до відображення витрат. Так, для накопичення інформації про витрати на підготовку й освоєння виробництва нової продукції проф. О. Бородкін [Бородкін 1999] запропонував ввести окремий балансовий рахунок «Витрати на підготовку й освоєння нової продукції». За дебетом цього рахунку з кредиту різних рахунків протягом періоду освоєння продукції повинні відображатися: витрачені матеріали, заробітна плата з нарахуваннями, амортизація, послуги сторонніх організацій та інші витрати. Подібною позиції дотримується також Є. Коржавіна [Коржавіна 2009], яка рекомендує ввести до Плану рахунків бухгалтерського обліку рахунок «Вкладення в інноваційні проекти» та відкрити до нього такі субрахунки:

- витрати на розробку і реалізацію продуктових інновацій;
- витрати на розробку і реалізацію процесингових інновацій;
- витрати на маркетингові інновації;
- витрати на організаційні інновації.

Однією з переваг цього підходу є можливість отримання узагальненої інформації для управління витратами. Недоліком є неможливість виокремлення витрат на інновації зі складу витрат діяльності підприємства, що відображуються в системі рахунків бухгалтерського обліку за діючою методологією. На думку О. Грицай, для відображення витрат на інноваційні процеси необхідно запровадити окремий синтетичний транзитний рахунок 86 «Витрати на інноваційні процеси» [Грицай 2010]. На підприємствах із багатонаменклатурним виробництвом, де період освоєння нетривалий і витрати відносно невеликі, у разі виготовлення продукції за індивідуальним замовленням, витрати можна планувати й обліковувати у складі загальногосподарських витрат за статтею, приведеною у п. 15.5 «Витрати на удосконалення технології й організації виробництва» П(С)БО 16 «Витрати».

Висновки. За результатами проведеного дослідження можна стверджувати, що інновації це продукт (актив) господарської діяльності підприємства, який якісно відрізняється від його аналогів і є відокремленим об'єктом бухгалтерського обліку. Оцінка природи та змісту розглянутих підходів показує, що переважна більшість з них відображується у системі

рахунків як самостійні об'єкти бухгалтерського обліку в складі витрат і капітальних інвестицій, а аналіз наведених надав змогу поглянути на відображення витрат на інновації як на окремий обліковий об'єкт.

Існуюча практика обліку та контролю не дає змоги повною мірою сформуванню необхідну інформацію про процеси, що відбуваються у межах інноваційної діяльності. Частково це пов'язано з тим, що витрати, які виникають протягом інноваційного процесу, ще не знайшли належного відображення у системі бухгалтерського обліку. Використання запропонованих підходів обліку інвестицій в інновації вимагає додаткового регулювання як на державному рівні так і на рівні підприємств, шляхом внесення змін в Наказ про облікову політику підприємства та створення єдиної методики обліку витрат на інновації, яка сприятиме забезпеченню достовірної інформації, підвищенню її аналітичності, а також виявленню резервів для зменшення витрат.

Література

- Григор'єва, Л. В. (2013). Аспекти застосування на підприємстві інноваційних технологій в управлінні персоналом при наданні послуг з переробки давальницької сировини // *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку.* – № 769, 244-251. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPM_2013_769_38
- Грицай, О. І. (2010). Напрями удосконалення обліку витрат на інноваційні процеси // *Проблеми економіки та менеджменту: Вісник Національного університету «Львівська політехніка»* – № 683, 198-201
- Доповідь Державної служби статистики України «Обстеження інноваційної діяльності в економіці України (за міжнародною методологією)» 2014-2016 роки.* URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publnauka_u.htm
- Дорош, Н. І., & Чечуй, А. В. (2019). Організаційні аспекти внутрішнього контролю та зовнішнього аудиту товарів на підприємствах роздрібною торгівлі // *Науково-виробничий журнал «Облік і фінанси».* – №1(83), 11-19
- Про інноваційну діяльність, закон України № 40-IV від 04.07.202.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#o9>
- Звіт «Глобальний інноваційний індекс 2018» Cornell University, INSEAD, WIPO.* URL: <https://www.wipo.int/publications/ru/details.jsp?id=4330>
- Іщенко, Я. П., Яковенчук, Я. О., & Шуляк, В. А. (2016). Вінницький Національний Аграрний Університет. *Особливості обліку витрат інноваційної діяльності.* URL: <http://intkonf.org/ischenko-yap-yakovenchuk-yao-shulyak-vaosoblivosti-obliku-vitrat-innovatsiyanoi-diyalnosti/>
- Мережа віртуального сховища літератури Jstor.* URL: <https://www.jstor.org/>
- Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 38 «Нематеріальні активи».* URL: https://www.minfin.gov.ua/uploads/redactor/files/IAS%2038_ukr_2016.pdf
- Огляд економіки України (2018). Американська торгівельна палата України.* URL: http://www.chamber.ua/Content/Documents/-1635684409Country_Profile_2018_UA.pdf
- Офіційний веб-сайт Пола Майкла Ромера.* URL: <https://paulromer.net/>
- Офіційний сайт статистичної організації Європейської Комісії.* URL: <https://ec.europa.eu/eurostat>
- Положення стандарт бухгалтерського обліку № 16 "Витрати", затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31 грудня 1999 р. № 353 зі змінами і доповненнями.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00>

- Про стратегію Сталого розвитку «Україна-2020» (2015). Указ Президента України №5 від 12.01.2015 р.. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
- Статистичний збірник «Наукова та інноваційна діяльність України, 2017». URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/09/zb_nauka_2017.pdf.
- Феріна, О. С. (2013). Інновація як об'єкт економічних досліджень // *Історія народного господарства та економічної думки України*. – Вип. 46, 119-128.
- Черваньов, Д. М. (1999). *Менеджмент інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств України*. – К.: Знання, 25
- Шумпетер, Й. А. (1982). *Теория экономического развития* – М.: Прогресс, 455 с. URL: <http://socio-line.ru/book/j-shumpeter-teoriya-ekonomicheskogo-razvitiya>
- Dźwigoł, H. (2015). *Business Management*. Oxford: Alpha Science International Ltd.
- Dźwigoł, H. (2016). Modelling of restructuring process. *Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej, Organizacja i Zarządzanie*, 99, 89-106.
- Dźwigoł, H. (2013). *Zarządzanie przedsiębiorstwem w warunkach XXI wieku*. Gliwice: Wydawnictwo Politechniki Śląskiej. [in Polish].
- Dzwigoł, H., & Dźwigoł-Barosz, M. (2018). Scientific Research Methodology in Management Sciences. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*, 2(25), 424-437. <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i25.136508>
- Dzwigoł, H., Shcherbak, S., Semikina, M., Vinichenko, O., & Vasiuta, V. (2019). Formation of Strategic Change Management System at an Enterprise. *Academy of Strategic Management Journal*, 18(SI1), 1-8.
- Dzwigoł, H., & Wolniak, R. (2018). Controlling w procesie zarządzania chemicznym przedsiębiorstwem produkcyjnym [Controlling in the management process of a chemical industry production company]. *Przemysł Chemiczny*, 97(7), 1114–1116. <https://doi.org/10.15199/62.2018.7.15>
- Frascati Manual 2015: Guidelines for Collecting and Reporting Data on Research and Experimental Development*. URL: <http://www.oecd.org/sti/frascati-manual-2015-9789264239012-en.htm>
- Firlej, K., Kowalska, A., & Piwowar, A. (2017). Competitiveness and innovation of the Polish food industry. *Agricultural Economics*, 63, 502-509. <https://doi.org/10.17221/111/2016-AGRICECON>
- Lucas, R. E. Jr. (1988). On the mechanics of economic development. *Journal of Monetary Economics*, 1(22), 3-42. [https://doi.org/10.1016/0304-3932\(88\)90168-7](https://doi.org/10.1016/0304-3932(88)90168-7)
- Marszałek-Kawa, J., Chudziński, P., & Miśkiewicz, R. (2018). *Gospodarka globalna w świetle wyzwań Industry 4.0 [Global Economy in the Light of Industry 4.0 Challenges]*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek. [in Polish].
- Miskiewicz, R. (2018). Transparency in Knowledge Transfer Processes in an Enterprise. *Przegląd Organizacji*, 8, 10-17.
- Michelle, Jamrisko, Lee, J. Miller, & Wei, Lu. (2019). *These Are the World's Most Innovative Countries*. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-01-22/germany-nearly-catches-korea-as-innovation-champ-u-s-rebounds>
- Oslo Manual 2018, OECD/Eurostat* (2018). Guidelines for Collecting, Reporting and Using Data on Innovation, 4th Edition, The Measurement of Scientific, Technological and Innovation Activities, OECD Publishing, Paris/Eurostat, Luxembourg. URL: http://ictt.by/Docs/news/2018/10/2018-10-26_01/Oslo_Manual_2018_4th_Edition__EN.pdf
- Romer, P. M. (1994). The Origins of Endogenous Growth. *Journal of Economic Perspectives*, 1(8), 3-22. <https://doi.org/10.1257/jep.8.1.3>
- Romer, P. M. (1990). Endogenous Technological Change. *Journal of Political Economy*, 5(98), 71-102. <https://doi.org/10.3386/w3210>

- Romer, P. M. (1990). Human capital and growth: Theory and evidence. *Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy, Elsevier*, 1(32), 251-286. <https://doi.org/10.3386/w3173>
- The Global Competitiveness Report 2017-2018*. World Economic Forum, WEF. URL: <http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%932018.pdf>

References

- Chervanov, D. M. (1999). *Menedzhment innovatsiino-investytsiynoho rozvytku pidpriemstv Ukrainy*. – K.: Znannia, 25
- Dopovid Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy «Obstezhennia innovatsiinoi diialnosti v ekonomitsi Ukrainy (za mizhnarodnoiu metodolohiieiu)» 2014-2016 roky*. Retrieved from: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publnauka_u.htm
- Dorosh, N. I., & Chechui, A. V. (2019). Orhanizatsiini aspekty vnutrishnoho kontroliu ta zovnishnoho audytu tovariv na pidpriemstvakh rozdribnoi torhivli // *Naukovo-vyrobnychiy zhurnal «Oblik i finansy»*. – №1(83), 11-19
- Dźwigoł, H. (2015). *Business Management*. Oxford: Alpha Science International Ltd.
- Dźwigoł, H. (2016). Modelling of restructuring process. *Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej, Organizacja i Zarządzanie*, 99, 89-106.
- Dźwigoł, H. (2013). *Zarządzanie przedsiębiorstwem w warunkach XXI wieku*. Gliwice: Wydawnictwo Politechniki Śląskiej. [in Polish].
- Dzwigoł, H., & Dźwigoł-Barosz, M. (2018). Scientific Research Methodology in Management Sciences. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*, 2(25), 424-437. <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i25.136508>
- Dzwigoł, H., Shcherbak, S., Semikina, M., Vinichenko, O., & Vasiuta, V. (2019). Formation of Strategic Change Management System at an Enterprise. *Academy of Strategic Management Journal*, 18(S11), 1-8.
- Dzwigoł, H., & Wolniak, R. (2018). Controlling w procesie zarządzania chemicznym przedsiębiorstwem produkcyjnym [Controlling in the management process of a chemical industry production company]. *Przemysł Chemiczny*, 97(7), 1114–1116. <https://doi.org/10.15199/62.2018.7.15>
- Ferina, O. S. (2013). Innovatsiia yak obiekt ekonomichnykh doslidzhen // *Istoriia narodnoho hospodarstva ta ekonomichnoi dumky Ukrainy*. – Vyp. 46, 119–128
- Frascati Manual 2015: Guidelines for Collecting and Reporting Data on Research and Experimental Development*. Retrieved from: <http://www.oecd.org/sti/frascati-manual-2015-9789264239012-en.htm>
- Firlej, K., Kowalska, A., & Piwowar, A. (2017). Competitiveness and innovation of the Polish food industry. *Agricultural Economics*, 63, 502-509. <https://doi.org/10.17221/111/2016-AGRICECON>
- Hryhorieva, L. V. (2013). Aspekty zastosuvannia na pidpriemstvi innovatsiinykh tekhnolohii v upravlinni personalom pry nadanni posluh z pererobky davalnytskoi syrovyny // *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnikha»*. Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia i problemy rozvytku. – № 769, 244-251. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPM_2013_769_38
- Hrytsai, O. I. (2010). Napriamy udoskonalennia obliku vytrat na innovatsiini protsesy // *Problemy ekonomiky ta menedzhmentu: Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnikha»* – № 683, 198-201
- Ishchenko, Ya. P., Yakovenchuk, Ya. O., & Shuliak, V. A. (2016). Vinnytskyi Natsionalnyi Ahrarnyi Universytet. *Osoblyvosti obliku vytrat innovatsiinoi diialnosti*. Retrieved from: <http://intkonf.org/ischenko-yap-yakovenchuk-yao-shulyak-vaosoblyvosti-obliku-vytrat-innovatsiynoyi-diyalnosti/>

- Lucas, R. E. Jr. (1988). On the mechanics of economic development. *Journal of Monetary Economics*, 1(22), 3-42. [https://doi.org/10.1016/0304-3932\(88\)90168-7](https://doi.org/10.1016/0304-3932(88)90168-7)
- Marszałek-Kawa, J., Chudziński, P., & Miśkiewicz, R. (2018). *Gospodarka globalna w świetle wyzwań Industry 4.0 [Global Economy in the Light of Industry 4.0 Challenges]*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek. [in Polish].
- Miskiewicz, R. (2018). Transparency in Knowledge Transfer Processes in an Enterprise. *Przegląd Organizacji*, 8, 10-17.
- Merezha virtualnoho skhovyshcha literatury Jstor. Retrieved from: <https://www.jstor.org/>
- Michelle Jamrisko, Lee, J. Miller, & Wei, Lu (2019). *These Are the World's Most Innovative Countries*. Retrieved from: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2019-01-22/germany-nearly-catches-korea-as-innovation-champ-u-s-rebounds>
- Mizhnarodnyi standart bukhhalterskoho obliku 38 «Nematerialni aktyvy». Retrieved from: https://www.minfin.gov.ua/uploads/redactor/files/IAS%2038_ukr_2016.pdf
- Ofitsiyniy sait statystychnoi orhanizatsii Yevropeiskoi Komisii. Retrieved from: <https://ec.europa.eu/eurostat>
- Ofitsiyniy veb-sait Pola Maikla Romera. Retrieved from: <https://paulromer.net/>
- Ohliad ekonomiky Ukrainy, 2018, Amerykanska torhivelnna palata Ukrainy. Retrieved from: http://www.chamber.ua/Content/Documents/-1635684409Country_Profile_2018_UA.pdf
- Oslo Manual 2018, OECD/Eurostat (2018). Guidelines for Collecting, Reporting and Using Data on Innovation, 4th Edition, The Measurement of Scientific, Technological and Innovation Activities, OECD Publishing, Paris/Eurostat, Luxembourg. Retrieved from: http://icct.by/Docs/news/2018/10/2018-10-26_01/Oslo_Manual_2018_4th_Edition__EN.pdf
- Polozhennia standart bukhhalterskoho obliku № 16 "Vytraty". Zatverdzhene nakazom Ministerstva finansiv Ukrainy vid 31 hrudnia 1999 r. № 353 zi zminamy i dopovnenniamy. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00>
- Pro innovatsiynu diialnist, zakon Ukrainy № 40-IV vid 04.07.2002. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#o9>
- Pro stratehiu Staloho rozvytku «Ukraina-2020». Ukaz Prezydenta Ukrainy №5 vid 12.01.2015 r. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>
- Romer, P. M. (1994). The Origins of Endogenous Growth. *Journal of Economic Perspectives*, 1(8), 3-22. <https://doi.org/10.1257/jep.8.1.3>
- Romer, P. M. (1990). Endogenous Technological Change. *Journal of Political Economy*, 5(98), 71-102. <https://doi.org/10.3386/w3210>
- Romer, P. M. (1990). Human capital and growth: Theory and evidence. *Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy, Elsevier*, 1(32), 251-286. <https://doi.org/10.3386/w3173>
- Shumpeter, Y. A. (1982). *Teoria ekonomycheskoho rozvytyia* – M.: Prohress, 1982, 455 Retrieved from: <http://socioline.ru/book/j-shumpeter-teoriya-ekonomicheskogo-razvitiya>
- Statystychniy zbirnyk «Naukova ta innovatsiina diialnist Ukrainy (2017)». Retrieved from: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2018/zb/09/zb_nauka_2017.pdf
- The Global Competitiveness Report 2017-2018. World Economic Forum, WEF. Retrieved from: <http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%932018.pdf>
- Zvit «Hlobalnyi innovatsiyniy indeks 2018». Cornell University, INSEAD, WIPO. Retrieved from: <https://www.wipo.int/publications/ru/details.jsp?id=4330>

Received: 13.04.2019

Accepted: 24.04.2019

Published: 30.06.2019